

Киһи быраабын уопсай Декларацията

Генеральной Ассамблея 217 А (III) нүөмөрдээх резолюциятынан 1948 сыл олунньу 10 күнүгэр ылылынна.

Преамбула

Киһи аймах бэйэ суолтатын өйдөбүлэ, тэн уонна быстыспат бырааба аан дойдуга көнгүл уонна кырдьык биир төрүтэ буоларын болжомтоҕо ылан туран,

киһи быраабын ахсарбат буолуу уонна сэнээһин түмүгэр дьон аймах суобаһын абардар варвардыы быһыылар тахсыбаттарынан, тыл уонна санаа көнгүлүгэр, кыһалҕата, куттала суох олоххо дьон дьулуһарын болжомтоҕо ылан туран,

киһи бырааба сокуон былааһынан харыстаныахтаабын, киһи батталлаах былааһы утары өрө турууну бүтэһик ньыма курдук туһамматын туһугар,

норуоттар икки ардыларыгар доҕордоһууну күүһүрдэр туһугар,

Холбоһуктаах Нациялар норуоттара Устааптарыгар киһи сүрүн быраабыгар, киһи личность быһыытынан бэйэ суолтатыгар, эр киһи уонна дьахтар тэн

буолууларыгар итэҕэйэллэрин бигэргэппитэрин, ол кэннэ социальнай прогресс өссө көнгүл олох усулуобуйалара тупсарын туһугар улэлэһэргэ

быһаарыммыттарын болжомтоҕо ылан туран, чилиэн быһыытанан киирбит судаарыстыбалар Холбоһуктаах нациялар организацияларын кытары киһи быраабын уонна көнгүлүн тутуһуу туһугар ыкса улэлэһиэх буолан бигэ тыл биэрбиттэрин болжомтоҕо ылан туран,

ыйыллыбыт быраап уонна көнгүл диэн эйдэбуллэри диригиник өйдөөһүн бу

бэриллибит бигэ тыллары олоххо киллэриигэ улахан суолталаабын болѳомтоѳо ылан туран. Генеральной Ассамблея,

Киһи быраабын уопсай Декларациятын аан дойду норуоттара уонна судаарыстыбалара толоруох тустаах сыалларынан-соруктарынан биллэрэр, хас биирдии киһи уонна общество хас биирдии органа бу Декларацияны сырдататы үөрэтии көмөтүнэн быраабы уонна көнгүлү убаастыылларын ситиһиэхтээх, национальной уонна норуоттар икки ардыларынааѳы тэрээһиннэр көмөлөрүнэн Холбоһук иһигэр киирбит судаарыстыбалар истэригэр, маны таһынан, судаарыстыба сууттуур бырааптарын тарѳанар уобаластарыгар (юрисдикция) олорор норуоттарга киэнник уонна көдьүүстээхтик тарѳанарын.

1 ыстатыйа

Дьон барыта бэйэ суолтатыгар уонна быраабыгар тэнг буолан төрүүллэр. Кинилэр бары өркөн өйдөөх, суобастаах буолан төрүүллэр, уонна бэйэ бэйэлэригэр тылга кииринигэс быһыылара доѳордоһуу тыыннаах буолуохтаах.

2 ыстатыйа

Хас биирдии киһи, расатыттан, тириитин өнгүттэн, эр киһититтэн-дьахтарыттан, саңгарар тылыттан, омугуттан, религиятыттан, политической да ханнык да санаатыттан, национальной эбэтэр социальной төрүтүттэн, баайыттан-дьадангытыттан тутулуга суох бу Декларация биллэрэрин курдук бырааптаах уонна көнгүллээх.

Маны таһынан дьону ханнык да дойдуга, ханнык да политической, правовой эбэтэр норуоттар икки ардыларынааѳы статуһуттан сиэттэрэн араарыллыы суох

буолуохтаах, бу дойду территорията төһө да тутулуга суох, эппиэккэ сылдыааччы, бэйэтэ саламMAT биитэр суверенитет өттүнэн хааччахтаах буолбутун да иһин.

3 ыстатыйа

Хас биирдии киһи үчүгэй олоҕу олорор, көгүллээх уонна тус тыттыллыбат буолар бырааптаах.

4 ыстатыйа

Ким даҕаны кулуттуур, бэйэтин бас билиммэт буолар турукка сылдыа суохтаах: дьону кулут онгостуу уонна дьону атыылааһын ханнык да көрүгнэрэ бобулар.

5 ыстатыйа

Ким даҕаны киһи быһыытыттан тахсыбыт, киһи быһыытынан түһэрэр уонна бэйэ суолтатын суох онгорор сордоонунга, накаастабылга, куһаҕан сыһыанга түбэһиэ суохтаах.

6 ыстатыйа

Хас биирдии киһи, ханна да сырыттар, бэйэтин правосубъектнай быһыытынан ааҕынар бырааптаах.

7 ыстатыйа

Дьон барыта сокуон иннигэр тэн бырааптаахтар уонна сокуон тэн көмүскэбилинен туһанар бырааптаахтар. Дьон барыта дьингнээх Декларацияны кэһэр араас дискриминацияттан көмүскэтэр уонна манньк сарбыйааһынга киксэрииттэн көмүскэтэр бырааптаахтар.

8 ыстатыйа

Хас биирдии киһи конституциянан, сокуонунан көрүллүбүт бэйэтин тус бырааптара кэһиллибит түгэнигэр, национальной сууттар көмөлөрүнэн ол бырааптарын түргэнник уонна толору төннөрөр бырааптаах.

9 ыстатыйа

Ханнык да киһини бэйэ талбытынан буруйа суох хаайыллыбат, көнгүлүн сарбыйыллыбат, үүрүллүбэт.

10 ыстатыйа

Хас биирдии киһи, холуобунай буруйу оҥорбут диэн дьүүллэнэр буоллабына бэйэтин быраабын уонна эбээһинэһин быһаарынаары, маны таһынан киниэхэ тиксэриллибит холуобунай буруй төһө олохтообун быһаарар инниттэн, тэн бырааптаабынан туһанан, кини дьыалатын тутулуга суох, кырдьык бары ирдэбиллэрин тутуһар суукка, аһаҕастык көрүллэрин ситиһэр бырааптаах.

11 ыстатыйа

Хас биирдии буруйу оҥорууга уорбаланааччы киһи, көмүскэнэргэ кыах барыта бэриллэн туран ытытлар суут кини буруйдаабын дакаастыар дылы, буруйа суоһунан аабынар бырааптаах.

Ким даҕаны ханнык эбит дьайыыны оҥоруу, эбэтэр тугу да гынымы иһин буруйга, буруйу оҥоруу кэмигэр национальной сокуон биитэр аан дойдутаабы быраап быһыытынан буруйу оҥорууннан аабыллыбат буоллахтарына, буруйдаммат. Накаастабыл буруй оҥоһуулар кэмигэр туттулла сылдыбыт

накаастабылтан ыарахан буолуо суохтаах.

12 ыстатыйа

Ким даҕаны ханнык да киһи тус олоҕор, дьиэ кэргэнигэр, кини олорор дьиэтин тыытыллыбат буолуутугар, кини суруйсуутун кистэлэнэр буккуһуо, орооһуо суохтаах. Кини чиэһигэр, аатыгар-суолугар апчарыйыа суохтаах. Хас биирдии киһи итинник киһи олоҕор орооһортон сокуонунан көмүскэтэр бырааптаах.

13 ыстатыйа

Хас биирдии киһи хайа баҕарар судаарыстыба чэрчитигэр көңүл айанныыр, ханнык баҕарар судаарыстыбаҕа олорор сирин бэйэтэ талынар бырааптаах.

Хас биирдии киһи хайа баҕарар судаарыстыбаттан, ол иһигэр бэйэтин төрөөбүт дойдутуттан, көһөн барар уонна төннөн кэлэр бырааптаах.

14 ыстатыйа

Хас биирдии киһи сойуолааһынтан куотунан атын дойдуларга хорҕойор сир көрдүүр уонна онно хорҕойор бырааптаах.

Бу быраап, Холбоһуктаах нациялар организацияларын сыалларын уонна ылыммыт санааларын утарар дьин чахчы политикаҕа сыһыана суох буруйу онгоруу түбэлтэтигэр туһаныллыбат.

15 ыстатыйа

Хас биирдии киһи гражданство ылар бырааптаах.

Ким даҕаны бэйэ көңүлүнэн гражданствотыттан матыа суохтаах, эбэтэр бэйэтин

гражданствотын уларытар быраабыттан матыа суохтаах.

16 ыстатыйа

Сокуоннай саастарын сиппит эр дьон уонна дьахталлар, расаларыттан, омуктарыттан, итэҕэллэриттэн тутулуга суох эрдии -ойохтуу буолан ыал буолар бырааптаахтар. Эрдии - ойохтуу буолалларыгар, эр-ойох буолан олорор кэмнэригэр уонна арахсар кэмнэригэр кэргэнниилэр тэн бырааптаахтар.

Эрдии-ойохтуу буолуу дьайыыта икки өттүттэн күһэйиитэ суох сөбүлэнг эрэ баар буоллаҕына буолар.

Ыал диэн общество төрүт уонна сүрүн ячейката буолар, государство уонна общество харыстабылынан туһанар бырааптаах.

17 ыстатыйа

Хас биирдии киһи баайын дуолун тус бэйэтэ бас билиэн эбэтэр атын дьону кытары тэнгнэ бас билиэхтэрин сөп.

Ким даҕаны бэйэтин баайыттан олоҕо суохтук матыа суохтаах.

18 ыстатыйа

Хас биирдии киһи толкуйдуур, суобастанар, итэҕэллэнэр бырааптаах: бу быраап иһинэн киһи хаһан баҕарар бэйэтин итэҕэлин, санааларын уларытар манны таһынан бэйэтин итэҕэлин соҕотохтуу эбэтэр элбэх буолан сылдьан аһаҕастык, биитэр биирдиилээн үөрэтии, тангара сулууспатын, религиознай уонна ритуальной сиэри-туому тутуһуу нөнгүө тарҕатыан сөп.

19 ыстатыйа

Хас биирдии киһи бэйэтэ итэҕэбил санаалаах буолар, уонна ол итэҕэбил санаатын этэр бырааптаах: бу быраап иһинэн киһи бэйэтин итэҕэбил санаатын мэхэйэ суохтук тутуһар уонна государство границатыттан тутулуга суох ханнык баһарар ньыманнан информацияны көрдүүр, ылар уонна тарҕатар бырааптаах.

20 ыстатыйа

Хас биирдии киһи эйэлээх мунньахтарга уонна холбоһуктарга киирэр бырааптаах. Кими даҕаны күүс өттүнэн ханнык да ассоциацияҕа киллэриллибэт.

21 ыстатыйа

Хас биирдии киһи бэйэтин дойдутун салайыытыгар быһаччы, эбэтэр көнгүллүк талыллыбыт дьон нөнгүө кыттыыны ылыан сөп.

Хас биирдии киһи бэйэтин дойдутугар государственнай сулууспаҕа киирэр бырааптаах.

Правительство былааһа норуот көрдөбүлүгэр олоҕуруохтаах; ол көрдөбул кэмтэн -кэмигэр ытыллар, барыларыгар тэн уонна уопсай кистэлэнг куоластааһын, эбэтэр онно тэн суолталаах, куоластааһын көнгүлүн хааччыйар көрүнг көмөтүнэн чиэһинэй быыбардарга көрдөрүүнү булуохтаах.

22 ыстатыйа

Хас биирдии киһи, общество чилиэнин быһыытынан социальной харалтаны ылар бырааптаах. Хас биирдии киһи, общество чилиэнин быһыытынан, кини бэйэ

суолтатын сөпкө тутууга, кини тус бэйэтэ норуот күүһүнэн, норуоттар икки ардыларыгар баар сибээстэрин туһананан, экономической, социальной, культурнай уобаластарга сайдар бырааптаах.

23 ыстатыйа

Хас биирдии киһи үлэлиир, көҥүллүк үлэни талар, үлэлииргэ үчүгэй усуллубуйалаах, уонна үлэтэ суох хаалартан харыстанар бырааптаах.

Хас биирдии киһи, бырааба сарбыллыыта суох төһөнү үлэлээбитинэн хамнас ылыахтаахтэн.

Хас биирдии үлэлиир киһи үлэтигэр сөп түбэһиннэрэн эппиэттэһэр хамнастаныахтаах, хамнаһа киниэхэ бэйэтин тус наадатыгар уонна кини дьиэ кэргэнигэр тийиэхтээх, тийбэт буоллабына атын социальной көмөнөн толоруллуохтаах.

Хас биирдии киһи бэйэтин интэриэстэрин көмүскүүр профессиональной түмсүүлэри (союз) тэрийэр, бэйэтин интэриэстэрин көмүскээри, профессиональной түмсүү чилиэнэ буолар бырааптаах.

24 ыстатыйа

Хас биирдии киһи сынньанар, иллэнг кэмин атаарар, үлэтин күнэ сөп уһуннаах буолуохтаах, кэмिटтэн кэмигэр төлөнөр уопуска ылар бырааптаах.

25 ыстатыйа

Хас биирдии киһи бэйэтэ уонна кини дьиэ кэргэнэ доруобай уонна чөл буолалларын туһугар, аһыыр астаах, тагнар тагастаах, олорор дьиэлээх, кэмигэр

онгоуулар медицинскэй уонна социальной өнгөбө, маны таһынан, кини улэтэ суох, эбэтэр босхон (инвалид), огдообо буолар уонна кырдьар түгэннэригэр уонна киниттэн тутулуга суох түгэннэртэн сылтаан тугун барытын сүтэрэр түбэлтэтигэр, араас өнгө уонна көмө көрдүүр бырааптаах.

Ийэ буолуу уонна саҥа төрөөһүн уһулуччу сыһыаны уонна көмөнү эрэйэллэр. Дьизэ кэргэнгэ төрөөбүт уонна булумһу оҥолор биир тэнгэ социальной харалтанан туһанар бырааптаахтар.

26 ыстатыйа

Хас биирдии киһи үөрэнэр бырааптаах. Магнайгы уонна орто сүһүөх үөрэхтээһин төлөбүрэ суох буолуохтаах. Магнайгы үөрэхтээһин булгуччулаах буолуохтаах. Баҕалаах киһи барыта технической уонна анал үөрэххэ үөрэниэхтэрин сөп, үрдүк үөрэх кыһатыгар баҕалаах киһи барыта кыабыттан көрөн үөрэниэхтээх.

Үөрэхтээһин киһини личность быһыытынан сайыннараарга, киһи быраабын уонна көңүлүн убаастыыры элбэтэргэ хайысхалаах буолуохтаах. Үөрэхтээһин норуоттар, расалар уонна религиознай холбоһуктар икки ардыларыгар өйдөһүүнү, тулуйумтуо буолууну, доҕордоһууну үксэтиэхтээх. Холбоһуктаах Нациялар организацияларын эйэни үксэтэр үлэлэригэр көмөлөһүөхтээх.

Төрөппүттэр кыра саастаах оҥолоругар магнайгы үөрэх кыһатын талар бырааптаахтар.

27 ыстатыйа

Хас биирдии киһи общество культурнай олоҕор көңүллүк кыттар, искусствоттан дуоһуйар, научнай сайдыыга кыттар уонна ол сайдыынан туһанар бырааптаах.

Хас биирдии киһи бэйэтэ айбыт научнай, литературнай эбэтэр художественнай айымньыларын сиэр майгы уонна үп-харчы өттүнэн көмүскэтэр бырааптаах.

28 ыстатыйа

Бу дьингнээх Декларацияҕа этиллибитин курдук, хас биирдии киһи бэйэтин бырааба уонна көнгүлэ бүттүүн олоххо киллэрэр социальнай бэрээдэктээх дойдуга олорор бырааптаах.

29 ыстатыйа

Хас биирдии киһи общество ортотугар көнгүл уонна бүттүүн сайдар кыахтаах буоларын быһыытынан, общество иннигэр тус эбээһинэстээх.

Хас биирдии киһи бэйэтин быраабын уонна көнгүлүн олохтооһунугар көрсөр хааччахтааһыннара, сокуон атын дьон быраабын уонна көнгүлүн, сигили (мораль) ирдэбиллэрин толорор инниттэн, уонна норуokka табыгастаах тутулу тутар туһуттан олохтообут бобуулартан атын буолуо суохтаах.

Бу бырааптары уонна көнгүллэри олоххо киллэри ханнык да тубэлтэҕэ Холбоһуктаах нациялар организацияларын сыалларыгар уонна ылыммыт санааларыгар утары утарсыа суохтаах.

30 ыстатыйа

Дьингнээх Декларация ис хоһооно ханнык эмэ дойдуга, дьон түмсүүтүгэр эбэтэр кэккэ дьоннорго бу декларацияҕа суруллубут быраабы уонна көнгүлү суох онгорорго көнгүлү биэри курдук тойоннонуо суохтаах.